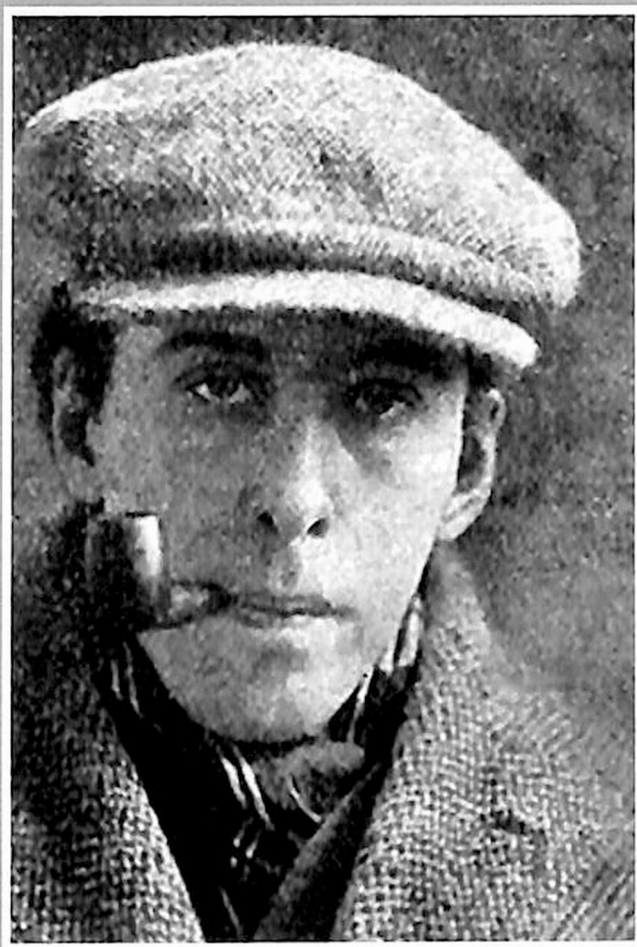
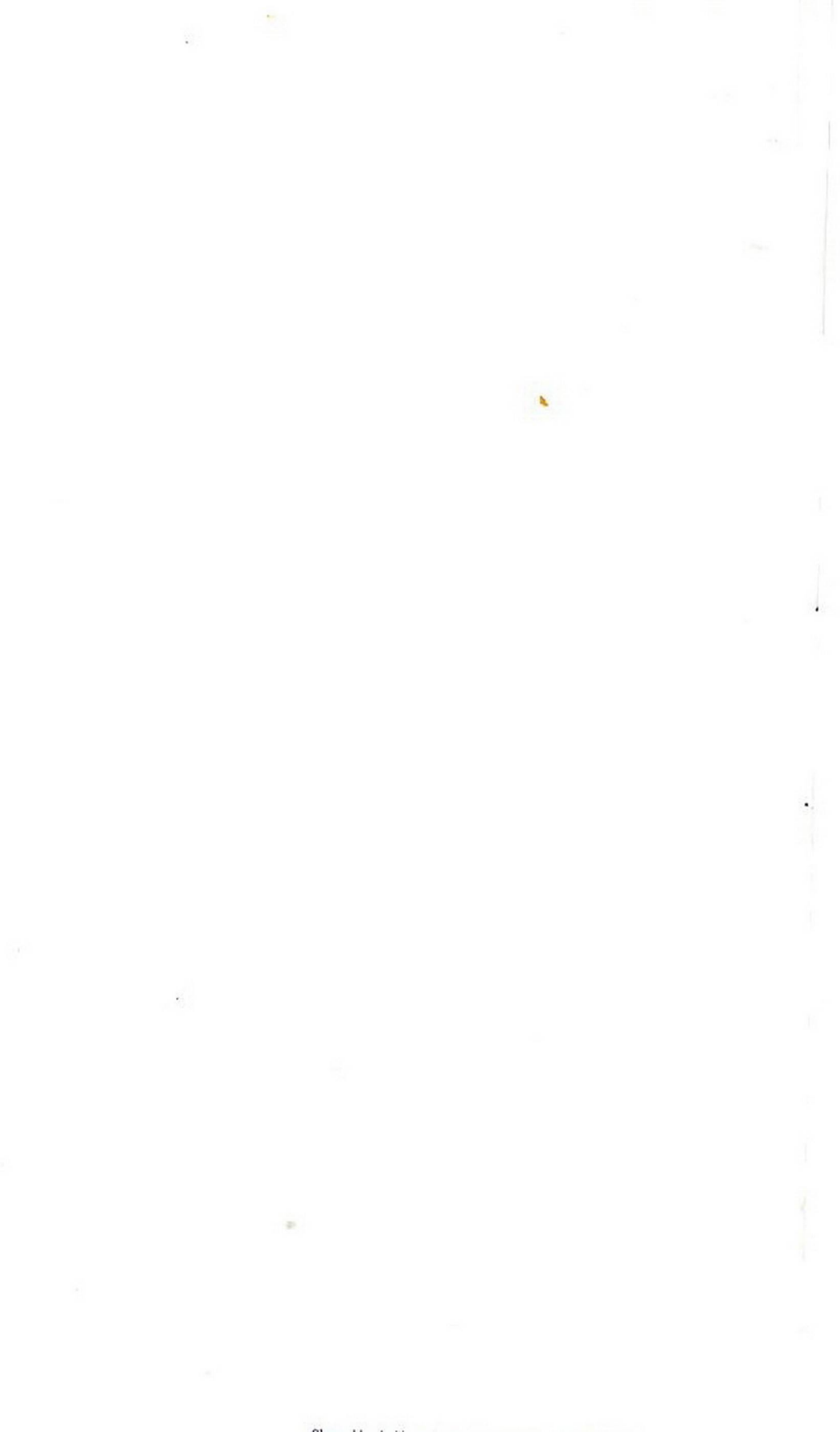

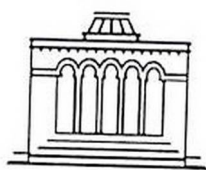
ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ՉԱՔԱՐՅԱՆ
АНУШАВАН ЗАКАРЯН

**ԻԼՅԱ ԷՐԵՆԲՈՒՐԳԻ
ԹԻՖԼԻՍՅԱՆ ՕՐԵՐԸ**

**ТИФЛИССКИЕ ДНИ
ИЛЬИ ЭРЕНБУРГА**

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ ИМ. М. АБЕГЯНА

АНУШАВАН ЗАКАРЯН

ТИФЛИССКИЕ ДНИ
ИЛЬИ ЭРЕНБУРГА

ЕРЕВАН
АВТОРСКОЕ ИЗДАНИЕ
2012

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. ԱԲԵԴՅԱՆԻ ԱՆԿ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Հարգարժեք շքանշան
Մարտիրոսյանի մեթոդական
կամ ֆուրքանդեի համար:

ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ

26.06.2013թ.

Ք II
659384

ԻԼՅԱ ԷՐԵՆԲՈՒՐԳԻ
ԹԻՖԼԻՍՅԱՆ ՕՐԵՐԸ

ԵՐԵՎԱՆ

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

2012

УДК 821.161.0
ББК 83.3Р
3-183

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Է
ՀՀ ԳԱԱ Մ. ԱԲԵԴՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՄԱՄԲ

Չաքարյան Անուշավան
3 -183 Իլյա Էրենբուրգի թիֆլիսյան օրերը / Ան. Չաքարյան.— Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2012.— 52 էջ:

1920 թ. սեպտեմբեր-հոկտեմբերին ռուս հայտնի գրող և հրապարակախոս Իլյա Էրենբուրգը (1891–1967) հյուրընկալվել է Թիֆլիսում: Գրքույկում ներկայացված է այդ օրերին նրա գրական-հասարակական գործունեությունը: Ելախատեսված է ընթերցող լայն հանրության համար:

ПЕЧАТАЕТСЯ
ПО РЕШЕНИЮ УЧЕНОГО СОВЕТА
ИНСТИТУТА ЛИТЕРАТУРЫ
ИМ. М. АБЕГЯНА НАН РА

Закарян Анушаван
3-183 Тифлиссские дни Ильи Эренбурга / Ан. Закарян. –
Եր.: Авторское издание, 2012. – 52 с.

В сентябре-октябре 1920 г. известный русский писатель и публицист Илья Эренбург (1891–1967) гостил в Тифлисе. В книжке представлена его литературно-общественная деятельность в эти дни.

Предназначена для широкого круга читателей.

УДК 821.161.0
ББК 83.3Р

ISBN 978-9939-0-0548-5

© Չաքարյան Ան., 2012
© Закарян Ан., 2012

1. ԻԼՅԱ ԷՐԵՆԲՈՒՐԳԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Ռուս նշանավոր գրող և հրապարակախոս Իլյա Էրենբուրգը 1920 թ. սեպտեմբերի վերջերին, Թեոդոսիայից Մոսկվա հասնելու փոխարեն, փորձությունների բերումով կնոջ հետ հայտնվում է Թիֆլիսում: Անծանոթ քաղաքում առաջին օրն իսկ հանդիպում է բանաստեղծ Օսիպ Մանդելշտամին: Վերջինիս, վրաց բանաստեղծներ Պաոլո Յաշվիլու և Տիցիան Տաբիձեի հետ անցկացրած օրերի մասին Էրենբուրգը հիշարժան էջեր է թողել իր ինքնակենսագրական-հուշագրական «Մարդիկ, տարիներ, կյանք» գրքում: «Երբ ականատեսները լռում են, ծնվում են լեզենդներ»¹, – գրողի այս իմաստուն տողերը, իրավամբ, կարելի է համարել գրքի բնաբանը:

Պատմելով, որ անսպասելի հանդիպումը մեծ ուրախություն է պատճառել և իրեն, և՛ Մանդելշտամին, որը, ինչպես նկատում է Ի. Էրենբուրգը, ընդամենը մի երկու օր լինելով Թիֆլիսում «... ոտքերի տակ հող ուներ ... գործարար ասաց. «Հիմա մենք կգնանք Տիցիան Տաբիձեի մոտ, և նա մեզ կտանի հիանալի պանդոկ...»²: Տ. Տաբիձեն խանդավառ դիմավորում է նրանց, ապա գտնելով Պ. Յաշվիլուն՝ հյուրասիրում են բանաստեղծ հյուրերին, տեղավորում հյուրանոցում: «Մենք թբիլիսիում ապրեցինք երկու շաբաթ. այդ օրերն ինձ թվացին քնարական նահանջի օրեր...

Մինչ այդ ես երբեք չէի եղել Արևելքում, և հին թբիլիսին ինձ թվաց «Հազար ու մեկ գիշերների» քաղաքներից: Մենք շրջում էինք անծայր Մեյդա-

¹ И. Эренбург. Люди, годы, жизнь, кн. 1 и 2. М., 1961, с. 7.

² Նույն տեղում, էջ 508:

նով... եղանք ծծմբային բաղնիքներում... Վերայի այգիներում գինի էինք խմում... Հին տաճարներում դիտում էինք քարե թագուհիներին, որոնց շոյում էին հովազները:...»: «Ինձ նվիրեցին «Թիֆլիսի բանաստեղծների համքարության ժողովածուն» («Ակմե» խորագրով.– *ԱՆ. Զ.*),– վերհիշում է Էրենբուրգը:– Այդ գրքույկը պատահաբար ինձ մոտ պահպանվել է: Հեղինակների թվում շատ են պոետական ազգանուններով բանաստեղծուհիները. Նինա Գրացիանսկայա, Բել-Կոն-Լյուբոմիրսկայա, Մագդալինա դե-Կապրելե-վիչ: «Թիֆլիսի համքարության» բանաստեղծները գրում են սոնետներ Սվարոգի, Էրոսի, Սուլամիթի, Սանավալլատի, Մոնֆորի և նրանց նույնքան մոտ մյուս գործող անձանց մասին»³:

«...1920 թ. աշնանը... վրացի ընկերները մեզ պատան տվեցին, ջերմացրին: ... Յաշվիլին ու Տաբիձեն Ռազմավիրական ճանապարհով մեզ ճանապարհեցին մինչև առաջին կայանը...»⁴, – թիֆլիսյան օրերի վերաբերյալ ասելիքն ամփոփում է Էրենբուրգը՝ առանց մտաբերելու իր և Մանդելշտամի պատվին կազմակերպված երեկոն, սեփական ուշագրավ հոդվածները մամուլում:

Գրական այդ երեկոն պետք է տեղի ունենար սեպտեմբերի 26-ին կոնսերվատորիայի դահլիճում: «Արդի ռուսական պոեզիան» խոսքով երեկոն բացելու էր բազմակողմանի իմացություններով և հռետորական փայլուն ձիրքով հռչակված վրաց անվանի գրական գործիչ Գ. Ռոբակիձեն: «Արվեստը և նոր դարաշրջանը» բանախոսությամբ և «Կրակ», «Նոր

³ Նույն տեղում, էջ 511–513: Այս գրքույկի մասին մանրամասն տե՛ս Ա. Ն. Զաքարյան. Деятельность тифлисского «Цеха поэтов». – «Историко-филологический журнал», 2011, № 2, с. 113–130; Ն. Ն. Երենբուրգի՝ Тифлисский «Цех поэтов» Сергея Городецкого и сборник «Акме». Ереван, 2011, с. 20–98.

⁴ И. Эренбург. Եշվ. աշխ., էջ 516 – 517:

արշալույսներ» գրքերից բանաստեղծությունների ընթերցանությամբ հանդես էր գալու Ի. Էրենբուրգը, իր «Քար» գրքից բանաստեղծություններ էր կարդալու Օ. Մանդելշտամը: Վերջիններիս բանաստեղծությունների ընթերցանությամբ հանդես էր գալու ռուս դերասան Ն. Ն. Խոդոտովը⁵, որը զգալի ժամանակով ապաստան էր գտել Թիֆլիսում և, ըստ Էրենբուրգի, այդ օրերին «հավաքվում էր դեպի տուն՝ Պետրոգրադ»⁶:

Դժբախտաբար, գրական այդ երեկոյի վերաբերյալ արձագանքներ չհաջողվեց գտնել⁷, դրա փոխարեն որոնումների արդյունքում հայտնաբերվեցին Ի.

⁵ «*Բանաստեղծներ Օ. Մանդելշտամի և Ի. Էրենբուրգի ժամանումը*: Դրիմից Թիֆլիս են եկել բանաստեղծներ Օ. Մանդելշտամը և Ի. Էրենբուրգը: Կիրակի օրը կոնսերվատորիայում կայանալու է նրանց միակ երեկոն: Ծրագիրը. 1) Գր. Ռոբակիձե – Խոսք ժամանակակից ռուսական պոեզիայի մասին, 2) Ի. Էրենբուրգ – զեկուցում՝ «Արվեստը և նոր դարաշրջանը» և բանաստեղծություններ «Կրակ» և «Նոր արշալույսներ» գրքերից, 3) Օ. Մանդելշտամ – բանաստեղծություններ «Քար» գրքից և նոր բանաստեղծություններ, 4) Ն. Ն. Խոդոտով – Օ. Մանդելշտամի և Ի. Էրենբուրգի բանաստեղծությունները: Երեկոն գրական մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում» [*«Слово»* (Тифлис), 1920, 24 сентября]: Ի դեպ, «Սլովո» թերթի սեպտեմբերի 26-ի հայտարարության մեջ Ի. Էրենբուրգի «Նոր արշալույսներ» գրքի վերնագիրը տպագրվել է՝ «Երկու Արշալույսներ»:

⁶ Տես И. Эренбург. Եզվ. աշխ., էջ 512:

⁷ Սովորաբար տեղի ունեցած միջոցառումների վերաբերյալ «Սլովո» թերթի հաջորդ համարում զետեղված է լինում տեղեկատվություն: Այս թերթի հաջորդ համարը լույս է տեսել սեպտեմբերի 28-ին: Ցավոք, Հայաստանի ազգային գրադարանում պահվող «Слово»-ի միակ հավաքածուի այդ համարի 2-րդ և 3-րդ էջերը տպագրական խոտան են՝ սպիտակ էջեր, որտեղ էլ, ըստ ամենայնի, այդ երեկոյի մասին պետք է լիներ համապատասխան տեղեկատվություն:

երենբուրգի ելույթները մամուլում, որոնք, անկասկած, ներկայացնում են գրապատմական հետաքրքրություն: Դրանք «Սլովո» թերթում «Ռուս բանաստեղծների դիմանկարներ» ընդհանուր խորագրով տպագրված ակնարկներն են Վ. Բրյուսովի, Կ. Բալմոնտի, Ա. Բլոկի և Վլ. Մայակովսկու մասին: «Սլովոյի» սեպտեմբերի 26-ի համարում տեղեկացվում էր, որ դրանցով սկսում է արդի ռուս բանաստեղծներին նվիրված դիմանկարների շարքի տպագրությունը, որոնք «գրել է այժմ մեզ մոտ հյուրընկալվող բանաստեղծ Ի. Էրենբուրգը», և սակայն, այդպիսիք այլևս չեն տպագրվել: Հասկանալի է, Էրենբուրգն արդեն մեկնել էր Թիֆլիսից⁸:

Հայտնի է, որ այդ ակնարկներն ուրիշ բանաստեղծների (Աննա Ախմատովա, Յուրգիս Բալտրուշայտիս, Անդրեյ Բելի, Մաքսիմիլիան Վոլոշին, Սերգեյ Եսենին, Վյաչեսլավ Իվանով, Օսիպ Մանդելշտամ, Բորիս Պաստերնակ, Ֆեոդոր Սոլոգուբ, Մարինա Ցվետաևա) դիմանկարների հետ՝ հավելումներով, կրճատումներով և լրամշակված տեսքով տեղ են գտել Ի. Էրենբուրգի «Ռուս բանաստեղծների դիմանկարներ» գրքում, որը հրատարակվել է 1922 թ. Բեռլինում: 1923 թ. այն «Ժամանակակից բանաստեղծների դիմանկարներ» վերնագրով լույս է տեսել մոսկովյան «Փերվինա» հրատարակչությունում: Այդ ժամանակներից գիրքը չի վերահրատարակվել

⁸ Թիֆլիսում Ի. Էրենբուրգի գործունեության մասին տես Ան. Ջաքարյան. Իյա Էրենբուրգը Թիֆլիսում (1920 թ.).- ՀԽՍՀ ԳԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի «Երիտասարդ գիտաշխատողների և ասպիրանտների հանրապետական գիտական VII նստաշրջան, զեկուցումների դրույթներ. մայիսի 30 – հունիսի 1. 1984թ., Երևան, 1984, էջ 15–16, ն ու լ յ ն ի՝ Ռուս գրողները Անդրկովկասում և հայ գրական կյանքը (1914–1920), Երևան, 1984, էջ 205–214, ն ու լ յ ն ի՝ Статьи Эренбурга о русских поэтах. – «Литературная Армения», 1989, № 8, с. 99 – 101.

մինչև 1999 թ., երբ Սանկտ Պետերբուրգում այն 500 տպաքանակով հրատարակեց «Նևա» ամսագիրը⁹:

Մենք այստեղ 1920 թ. Թիֆլիսում գրած և հետագայում՝ 1922, 1923, 1999 թթ., վերահրատարակված խնդրո առարկա բանաստեղծների մասին ակնարկների տեքստաբանական վերլուծություն չենք անելու, այլ միայն որոշ զուգահեռներ ենք անցկացնելու «Մարդիկ, տարիներ, կյանք» գրքում Վ. Բրյուսովին, Կ. Բալմոնտին, Ա. Բլոկին և Վլ. Մայակովսկուն տված Ի. Էրենբուրգի գնահատականների ու բնութագրերի հետ:

⁹ Стів И. Эренбург. Портреты современных поэтов. СПб., журнал «Нева», 1999 г. //http.magazines.russ.ru.

2. ՌՈՒՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻ ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Խնդրո առարկա ակնարկներից առաջին երկուսը պարունակում են համարյա նույնպիսի բնութագրումներ ու մտաբերումներ, որպիսիք գտնում ենք գրողի «Մարդիկ, տարիներ, կյանք» գրքի Վ. Բրյուսովին և Կ. Բալմոնտին վերաբերող էջերում: Երևում է, որ 1920-ական թվականներին հրատարակված ակնարկները գրողն ունեցել է ձեռքի տակ: Նույնն են մտաբերումները Բրյուսովի հետ իր հանդիպումից, «Պոետների սրճարանում» նրա ելույթից, համարյա նույնն է անգամ այն համեմատությունը, որով բնութագրվում է հանդիսավոր ու խստահայաց տերցիմներ արտասանող Բրյուսովը. «Այդ պահին նա նմանվում է անհնազանդների վրա մտրակ բարձրացնող սանձահարողի. կարծես բառերը առյուծներ էին»¹:

Եվ սակայն թե՛ Բրյուսովին, թե՛ Բալմոնտին (մանավանդ վերջինին) նվիրված այս ակնարկները գրված են նկատելիորեն խիստ արտահայտություններով և, կարելի է ասել, անգամ ունեն երգիծական շեշտեր՝ զգալիորեն մեղմացված տասնամյակներ հետո գրված գրքի էջերում: Մեղմացվել, հղկվել են ձեվակերպումները, ելակետերը. գնահատությունները հիմնականում մնացել են նույնը, բայց և կան նկատելի որոշ տարբերություններ, որոնցից ավելորդ չէր լինի հայ ընթերցողի համար վկայակոչել ուշագրավ մեկ-երկուսը:

Նկատի ունենալով ամեն ինչի ձեռք զարկելու Բրյուսովի սովորությունը՝ էրենբուրգը հողվածում գրում է, թե նրա մեջ Պետրոս Մեծին հիշեցնող ինչ-որ

¹ «Слово», 1920, 26 сентября. Зѣмлт. И. Эренбург. Люди, годы, жизнь, кн. 1 и 2, с. 365.

բան կա: Իր այդ սովորությամբ և զարմանալի աշխատասիրությամբ նա ստեղծել է «դասական և ազատ, պառնասյան և քաղաքացիական, դեկադենտական և բարոյախոսական բանաստեղծություններ, սոնետներ, տերցիններ, բալլադներ, տրիոլետներ, սեկստիններ, լե և այլն՝ Նեկրասովի կամ Մալարմեի, Վերհարնի կամ Իգոր Սևերյանիին ոճով: Գրում է նաև դրամաներ, պատմվածքներ, վիպակներ, վեպեր: Թարգմանում է հնագույն և նոր լեզուներից: Հանդես է գալիս փիլիսոփայի, գեղարվեստական քննադատի, զինվորական թղթակցի դերերով: Նրա անունով ստորագրված են ոչ մեկ տասնյակի հասնող գրքեր, իսկ նրա սեղանի տարողունակ արկղերը պահպանում են դեռևս չտպագրված ձեռագրերի կույտեր: Նա հոգնություն չունի, և նրա նման մարդկանց մասին չէր արդյո՞ք խորհրդածում Բլոկը՝ Ռուսիան համարելով «Նոր Ամերիկա»:

Ուշագրավ են և Բրյուսովի ստեղծագործության դատողականությանը վերաբերող հատվածները, որտեղ սառը, անհուզական դատողականությանը հակադրվում է բանաստեղծական երաժշտականությունը: Ի դեպ, ասվում է նաև, որ Բրյուսովն առհասարակ երաժշտություն չի սիրել:

Իր գրքում անդրադառնալով Բրյուսովի առնչությանը Ռենե Գիլին՝ երենբուրգը գրում է. «Վալերի Յակովլևիչը Ֆրանսիայում հայտնաբերեց ոչ շատերին հայտնի բանաստեղծ Ռենե Գիլին, «գիտական պոեզիայի» հայտնագործողին: Ռենե Գիլի դատողությունները Բրյուսովին դուր եկան. Վալերի Յակովլևիչը դեռ վաղուց էր ցանկանում լինել բարձրագույն կրթությամբ կախարդ, մոգ-ակադեմիկ»²: Ռենե Գիլից ժառանգած Բրյուսովի տեսությունը քննադատելիս՝ երենբուրգն այս վերջին տողերի փոխարեն հողվածում հեգնանքով գրում է. «Օ՛, իհարկե, սոխակը

² И. Эренбург. Люди, годы, жизнь, кн. 1 и 2, с. 366.

շատ գեղեցիկ է երգում, բայց, կարծես, ապագան պատկանում է սարսափելի գրամաֆոնին... թերևս մեր երեխաները՝ իրենց նոր լսողությամբ, պետք է զմայլվեն մեքենաների դրոշմումով...», և նման այլ տարբերություններ:

Ինչպես ասվեց, հողվածում ավելի խիստ են Կ. Բալմոնտին տված Ի. Էրենբուրգի բնութագրերը, և այս դեպքում նա ինչ-որ ավելի է անխնա: Նշանակետ դարձնելով Բալմոնտի «արքայական» կեցվածքը՝ նախ նկարագրում է նրա արտաքինը: «Բալմոնտի մեջ արքայական վեհություն կա, — գրում է Էրենբուրգը: — Նա ծիրանագույն թիկնոց չի կրում, այլ՝ հասարակ պիջակ, բայց մազերի նարնջագույն ալիքները բոցերով պսակում են նրա մեծամտորեն ձգված գլուխը: Խոր սպիագիծը խորհրդավոր կերպով շուլալում է նրա չափից ավելի մեծ ճակատը: Կարմրապղնձագույն դեմքին՝ կանաչ աչքեր: Նա ոտքը չի դնում, չի էլ քայլում, նրա թռչնային ոտքերը կարծես չեն ուզում դիպչել հողին: Նրա ձայնը նման է ոչ այն է խլթխլթոցի, ոչ այն է ծլվլոցի... Լսելով նրա ականջ ծակող ձայնը՝ նույնիսկ թշնամիները երեսնիվայր փռվում են նրա առջև, նրա, որ հնօրյա մոգի պես գիտե խոսքի բոլոր գաղտնիքները...»³ և այլն, և այլն:

Այսպես, Էրենբուրգն իր ակնարկում քարը քարի վրա չի թողնում ո՛չ Բալմոնտի պահվածքից ու նկարագրից, ո՛չ էլ ստեղծագործությունից, գտնելով, որ այն գուրկ է վարակող մտերմությունից, վառ է, բայց միաժամանակ խայտաբղետորեն անճաշակ է՝ ռուսական ականջի համար պարզապես տհաճ են ռնգային հնչյունները՝ «влюбленный», «утомленный», «опьяненный», դրա կուտակումները: Չափազանց խիստ է և եզրակացությունը, ըստ որի՝ «Բալմոնտին չեն սիրում և չեն սիրելու», գնահատականներ ու եզրակացություններ, որոնցից շատերը փոփոխված, խմբագրված ու հղկված ենք տեսնում նրա

³ «Слово», 1920, 17 октября.

գրքի համապատասխան հատվածներում: Ակնարկում հանդիպում ենք, օրինակ, այսպիսի կոպիտ տողերի. «Как всякий король, Бальмонт величественен, не лез и трогателен. Он порождает в сердцах преклонение, возмущение и жалость». Գրքում դրան փոխարինում են ահա այս տողերը. «Было в его облике нечто величественное и жалкое, высокомерное и ребячливое»⁴. Սրա կողքին հետաքրքրական է նույն գրքի էջերում տեղ գտած էրենբուրգի ընդհանուր եզրակացությունը, որով, առանց ակնարկելու, այլոց շարքում, նա շտկում է նաև քննվող դիմանկարում արտահայտված վաղեմի անարդար վերաբերմունքը Բալմոնտի հանդեպ: «Այո՛, – գրում է նա, – Բալմոնտը վատ շատ բանաստեղծությունների ունի, նա շատ էր գրում և ամեն ինչ տպագրում էր: Բայց նրա երեսուն գրքից կարելի է կազմել մեկ լավը... Բալմոնտը շատ բան է փոխել ռուսական պոեզիայում. բավական է վերընթերցենք նրա այնպիսի բանաստեղծությունները, ինչպիսիք են՝ «Я изысканность русской медлительной речи...» կամ «Есть в русской природе усталая нежность...».

Բախտը նրա հանդեպ եղել է բացառիկ անարդար. նրանով հիացել են, իսկ հետո վրեժխնդիր եղել այն բանի համար, որ նա հիացրել է»⁵:

Բրյուսովի և Բալմոնտի հիմնականում նեգատիվ դիմանկարներն ստեղծելիս երիտասարդ էրենբուրգն առաջնորդվում էր այդ ժամանակի իր նախասիրություններով և հարկ է, իսկապես, արժանին մատուցել նրա հաստատուն ու անխոցելի ճաշակին: Ռեճե Գիլին հակադրվում է երաժշտականորեն հուզական Վեռլենը, Բալմոնտին հակադրվում են Բլոկն ու Ախմատովան, Սևերյանին՝ Մայակովսկին:

«Ա. Ա. Բլոկ» և «Վ. Վ. Մայակովսկի» – այս դիմանկարներն արդեն նախորդ երկուսի հակապատկերն

⁴ И. Эренбург. Люди, годы, жизнь, кн. 1 и 2, с. 150.

⁵ Նույն տեղում, էջ 154:

են, և, պետք է ասել, դրանց մեջ արժարժված մտքերը շատ հեռավոր չափով են տեղ գտել Էրենբուրգի գրքում: Բլոկը պարզապես Էրենբուրգի ամենաառաջին նախասիրությունն է ժամանակի ռուսական պոեզիայից, որին նվիրված ակնարկը բառացիորեն ուղղված է երկրպագության հասնող սիրով ու խանդաղատանքով: Հուշագրական մտաբերումներն այստեղ բացակայում են, քանի որ Էրենբուրգը Բլոկին երբեք չէր հանդիպել: «Գեղանի Տիկնոջից» անցնելով «Ձյունե դիմակին», ապա «Անժանոթուհուն» և մյուսներին՝ ամենանրբին երանգներով բնութագրում է բանաստեղծի սիրո, տառապանքի, կարոտի, մտերմության, խորհրդավորության զգացողությունները, բացում նրա լռության ու հոգնության, տազնապների ու սպասման տարողությունը: Եվ այս ամենից հետևող եզրակացությունն այն է, ըստ որի՝ մեծագույն թյուրիմացություն պետք է համարել Բլոկին «կրոնական» բանաստեղծ համարելը: Նա մարդկային քնքշության, կարեկցանքի և սիրո երգիչ ու քարոզիչ է և «կրոնական» է այնքանով, որքանով նրա համար «Աստված դա սերն է»⁶:

Բլոկի դիմանկարում արդեն համեմատվողները ռուսական պոեզիայի դասականներն են, առաջին հերթին Պուշկինը, որի բանաստեղծական պարզության օրինակով և օգնությամբ ցուցադրվում է բլոկյան պարզ ու հասարակ չափատողերի հմայքը: «Բայց ասացեք, — գրում է նա, — ինչո՞ւ մեզ չեն դադարում հուզել հասարակ, համարյա աղքատիկ այս տողերը. «Я помню чудное мгновенье» կամ «Мои владеющие руки тебя пытались удержать»». Երբ կարդում ես Բլոկի բանաստեղծությունները, հաճախ զարմանում ես... Հասարակ բառերի հասարակ միահյուսումով այդ ճշմարիտ մոզը հմայում է, նա, որին հարկավոր չեն ո՛չ արաբական զարդարանքներ, ո՛չ շքեղ թիկնոց, ո՛չ երազային կանաչ...

⁶ «Слово», 1920, 24 октября.

... Նրա բանաստեղծությունները կարդում ենք ոչ թե ամենքի ներկայությամբ, ոչ թե էստրադայից, այլ՝ երեկոյան, փակելով դռները, կարդում ենք ինչպես սիրած էակի նամակներ, նրա անունն արտասանում ենք քաղցր շշուկով: Պուշկինը Ռուսաստանի առաջին սերն էր, նրանից հետո նա սիրել է շատերին: Բայց Բլոկին նա ճանաչեց ահեղ ու ճակատագրական օրերին... ճանաչեց ու սիրեց»:

Էրենբուրգի համար Բլոկը մի տեսակ անձնական թուլություն և միաժամանակ երջանկություն է, որը խոստովանում է ակնարկի հենց սկզբից՝ իր վերաբերմունքն ու պատկերացումները համեմատելով «միամիտ աղջկա տեսիլքի» հետ:

Միանգամայն այլ է վերաբերմունքը Վլ. Մայակովսկու հանդեպ, որի դիմանկարը գծագրվում է ֆուտուրիստական գրական կենցաղի կոլորիտով, բանաստեղծի առնական արտիստիկ կեցվածքի և ստեղծագործության ճկուն ու հետաքրքիր բնութագրումներով:

Եթե կյանքում Էրենբուրգը Բլոկին չէր տեսել, ապա Մայակովսկուն հանդիպել էր, տեսել հենց նրա տարերքի մեջ՝ ֆուտուրիստների սրճարանում, բեմի վրա: Այդտեղից էլ սկսում է նա՝ թանձր շտրիխներով, դիպուկ արտահայտություններով բացելով նրա նկարագրի մեկ այս, մեկ մյուս կողմերը:

Մեկը մյուսից դիպուկ են Մայակովսկու ծայնի, հռետորական ձիրքի, հզոր խոսքի, ուժի և ամրության, նրա ստեղծագործության առնական թափի Էրենբուրգի բնութագրերը: «Մայակովսկին ունի անսովոր ուժի ծայն, — գրում է նա, — և, երբեմն, տարօրինակ է նրան լսելը. թվում է «Սատիրիկոնից» բանաստեղծություններ արտասանող մարգարե: Նա կարողանում է բառերն արտասանել այնպես, որ դրանք ընկնում են ինչպես պարսատիկից արծակված քարեր: Նրա խոսքը մոռումնենտալ է: Նրա ուժը՝ ուժի մեջ

է: Նրա պատկերները՝ թող որ երբեմն էժանագին ու հասարակ, ֆիզիկապես մեծ են սովորականից»⁷:

Էրենբուրգի ստեղծած դիմանկարների առանձնահատկությունն այն է, որ դրանցում ամեն անգամ տվյալ բանաստեղծի մարդկային խառնվածքն ու ստեղծագործության յուրօրինակությունները բնութագրվում են միասնաբար, մեկով բացվում, լրացվում, ցուցադրվում է մյուսը: Նույն ձևով, ասես, աննկատ նա անցնում է շրջապատող մթնոլորտին, միջավայրին, այդ հենքի վրա ավելի ցայտուն դարձնելով այն, ինչ համարում ենք բանաստեղծի ու նրա ստեղծագործության հասարակական հնչեղություն կամ արձագանք: Այս նշված առանձնահատկությունը առավել ցայտուն դրսևորվել է Մայակովսկուն նվիրված ակնարկում:

Ուժի հետ ծուլված շեշտելով բանաստեղծի առողջությունը, որ անմիտ մանիֆեստների և անհեթեթ բանաստեղծությունների մթնոլորտում հորդում է «երիտասարդական կայտառ հովատակի» խանդավառ եռանդով, Էրենբուրգը սրամտորեն նկատում է. «Առողջությունը բանաստեղծական հասարակայնության մեջ ինչ-որ դատապարտելի բան է, և Մայակովսկին այն թաքցնում է՝ դրա համար օգտագործելով Բուրյուկի լոռնետը և Խլեբնիկովի իսկական խելահեղությունը: Միամիտ աղջիկները հավատում և Մայակովսկուն համարում են ջարդված, հիվանդ, տառայալ բանաստեղծ: Բայց տեսեք, թե նա ինչպես է բիլիարդ խաղում, լսեք, թե ինչպես է գոռում չափից ավելի հանը հանած սպեկուլյանտի վրա, կարդացեք «Վարտիքավոր ամպը», մարմնական սիրո այդ փառաբանությունը կամ «Միստերիան»... »:

Կենսահաստատ թափի ու խանդավառության կողքին Մայակովսկու պոեմների առանձնահատկություններից է համարվում դրանց «ծայր աստիճանի դատողական ու տրամաբանական» կառուցված-

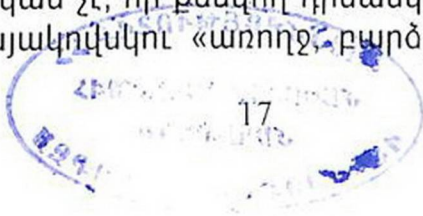
⁷ «Слово», 1920, 31 октября.

քը: Երենբուրգը պարզապես նկատում է, որ Մայակովսկու պոեմները «մաթեմատիկական ֆորմուլներ են»: Դրանցում չկան աշխարհի վերջի կամ արևի անդարձ խավարման հաշվումներ կամ գուշակություններ, դրանցում ամեն ինչ պարզ է: Բայց, ավելացնում է հեղինակը, «Մայակովսկին իր պարզությունը չի սիրում, դրանից վախենում է, և չափատողերի ճշգրիտ, սահուն ընթացքը ծանրաբեռնում է գործարաններ և կատաղի հորձանուտներ առաջացնող քարերով...»:

Անդրադառնալով տաղաչափությանը՝ Երենբուրգը գտնում է, որ արտասանական հնարներով, այդ թվում՝ հատած տողերով, Մայակովսկուն չի հաջողվում թաքցնել իր չափատողերի նույնատեսակ կամ նույնահունչ ռիթմիկան: Որքան էլ նա ջանում է դրա բերած միապաղաղությունը ցրել սրամիտ հնչյալնդօրինակումներով, բաղադրյալ հանգերով, դրանից ոչինչ չի փոխվում, այդուհանդերձ՝ «... լսվում են նույն՝ թող որ առաջնակարգ, թմբուկների» ձայներ: Հետաքրքիր է, որ ինչպես տաղաչափական այս, այնպես էլ պոեմների դատողական կառուցվածքային առումով Երենբուրգը հարազատություն է տեսնում Մայակովսկու և Բրյուսովի միջև, պարզապես Մայակովսկուն համարելով՝ «Բրյուսովի բարեփոխված հրատարակություն»:

Տաղաչափական միօրինակության փոխարեն շեշտվում է Մայակովսկու վառ տեսողականությունը, որը նրա ստեղծագործության հզոր թափի, նրա շարժումների նախասկզբնական զորության և այլ հատկությունների ամբողջությամբ՝ որպես երևույթ թարմացնում է «գեղարվեստորեն թորած մթնոլորտը»: Ամենայն որոշակիությամբ՝ Երենբուրգը պաշտպանում է Մայակովսկու բնական կենսահաստատ պոեզիան, «ֆուտուրիզմը» համարելով «զուտ այլանդակ դիմակ» նրա «հանգիստ դեմքին»: Պաշտպանում է և՛ ընդդեմ խորհրդապաշտության, և՛ ֆուտուրիզմի, և պատահական չէ, որ բնավող դիմանկարը վերջավորվում է Մայակովսկու «անողջ, բարձրածայն, ուժեղ,

II
659384
P

կոպիտ» պոեզիայի հակադրությամբ իրեն «սպառնած», «միայն աֆրիկյան ընծուղտներ և իսլանդական աղջիկներ» ճանաչող Ի. Սևերյանինի պոեզիային: Ակնարկվում է Ի. Սևերյանինի ստեղծագործության ապաստոցիալական բնույթը, որին ի հակակշիռ գնահատվում է Մայակովսկու պոեզիայի հասարակական-սոցիալական հզոր ուժն ու հնչեղությունը:

Համադրելով Թիֆլիսում գտնված օրերին տպագրած այս չորս դիմանկարը՝ դժվար չի լինի տեսնել, որ երիտասարդ էրենբուրգին խորթ է եղել ադանդավորական մոտեցումը բանաստեղծական հոսանքների հանդեպ: Նրա գնահատության չափանիշը տադանդն է, տվյալ բանաստեղծի ստեղծագործության հասարակական նշանակությունն ու արվեստի հմայքը, որով ժամանակի բանաստեղծական տիրապետող ուղղություններից առանձնացվել ու գնահատվել են Ա. Բլոկն ու Վլ. Մայակովսկին:

Ա. Բլոկի մասին անդրկովկասյան և, մասնավորապես, հայ մամուլում ու գրաքննադատության մեջ գրվել էր բազմիցս: Լայն արծագանքի էր արժանացել հատկապես «Տասներկուսը»⁸. այդ արծագանքներով, Բոյուսովի «Հայաստանի պոեզիայում» գետեղված թարգմանություններով Բլոկը ճանաչված ու գնահատված մեծություն էր նաև հայ գրական շրջաններում: Ռուս ֆուտուրիստ երեքի Դ. Բուրլյուկ, Վլ. Մայակովսկի, Վ. Կամենսկի, 1914 թ. մարտին Անդրկովկաս կատարած այցելությունից հետո⁹ ժամանակ առ ժամանակ Թիֆլիսի գրական միջավայ-

⁸ Մասնավորապես, տես С. Городецки й. Двенадцать. — «Кавказское слово» (Тифлис), 1918, 10 августа; Ս ու Ր ի ս ա թ յ ա ն. Ալ. Բլոկի «Տասներկուսը» և ռուսական տարերային շարժումը. — «Մշակ» (Թիֆլիս), 1919, 5-6 մարտի:

⁹ Այդ մասին մանրամասն տես Ա ն. Ջ ա ք ա ղ յ ա ն. Ռուս գրողները Անդրկովկասում և հայ գրական կյանքը (1914-1920), էջ 10-16:

րուն հնչել է և Մայակովսկու անունը, իսկ 1918 թ. հուլիսի 20-ին կազմակերպվել է նրա ստեղծագործությունների երեկոն (զեկուցողներ՝ Յու. Դեզեն և Բ. Կորնեն)¹⁰: Նկատենք, սակայն, որ 1917–1920 թթ. ռուս ֆուտուրիստներից Անդրկովկասում ամենից ավելի մասսայականություն են վայելել Վ. Կամենսկին և Ի. Սևերյանինը¹¹:

Որքան հաջողվեց պարզել, Ի. Էրենբուրգի՝ Մայակովսկու այս դիմանկարը բանաստեղծի անձին և ստեղծագործությանը նվիրված եթե ոչ ամենաառաջին, ապա առաջին ծավալուն, ըստ ամենայնի, հանգամանալից խոսքերից է անդրկովկասյան իրականության մեջ: Անկասկած է, որ որպես Սովետական Ռուսաստանից Թիֆլիս հասած նորություն՝ այն անպայման պետք է որ լայն արձագանք գտած լինի արվեստի և գրականության երիտասարդ սերնդի միջավայրում: Այս առումով, երբեք չթերագնահատելով նախորդ դիմանկարների գրապատմական արժեքը, հարկ է ասել, որ հատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում, մասնավորապես, Մայակովսկու դիմանկարը, որքանով հենց 1921–1922 թթ. սկսած որոշակի է ինչպես վրաց բանաստեղծներ Պ. Յաշվիլու, Տ. Տաբիձեի և մյուսների, այնպես էլ հայ մեծ բանաստեղծ Ե. Չարենցի բացահայտ կողմնորոշումը նրա ստեղծագործության հանդեպ:

* * *

«Հավելվածում» զետեղել ենք «Սլովո» թերթի 1920 թ. սեպտեմբեր – հոկտեմբերի համարներում Ի. Էրենբուրգի տպագրած ակնարկները Վ. Բոյուսովի, Կ. Բալմոնտի, Ա. Բլոկի և Վլ. Մայակովսկու մասին:

¹⁰ «Кавказское слово», 1918, 20 июля.

¹¹ Տե՛ս մեր «Ռուս գրողները Անդրկովկասում և հայ գրական կյանքը (1914–1920)» գրքում:

1. ИЛЬЯ ЭРЕНБУРГ В ТИФЛИСЕ

Выдающийся русский писатель и публицист Илья Эренбург, по стечению определенных обстоятельств, вместе с супругой лишается возможности вернуться из Феодосии в Москву и в конце сентября 1920 г. оказывается в Тифлисе. В незнакомом городе в первый же день своего пребывания, он встречается с поэтом Осипом Мандельштамом. Дням, проведенным с Мандельштамом, грузинскими поэтами Паоло Яшвили и Тицианом Табидзе, Эренбург посвятил интересные страницы в своей мемуарно-автобиографической книге «Люди, годы, жизнь». «Когда очевидцы молчат, рождаются легенды»¹, — эти мудрые слова писателя можно воспринять как эпиграф этой книги.

И. Эренбург пишет, что случайная встреча обрадовала и его, и Мандельштама, который в Тифлисе «чувствовал под ногами почву и деловито сказал: «Сейчас мы пойдем к Тициану Табидзе, и он нас поведет в замечательный духан...»². Т. Табидзе встречает их восторженно, затем вместе с П. Яшвили угощает поэтов-гостей, устраивает в гостиницу. «Мы прожили в Тбилиси две недели; они показались мне лирическим отступлением...

¹ И. Эренбург. Люди, годы, жизнь, кн. 1 и 2. М., 1961, с. 7.

² Там же, с. 508.

Никогда дотоле я не бывал на Востоке, и старый Тбилиси мне показался городом из «Тысячи и одной ночи». Мы бродили по нескончаемому Майдану; ... побывали в серных банях; ... попили вино в Верийских садах; ... В древних храмах мы глядели на каменных цариц, к которым ласкались барсы. ...». «Мне подарили «Сборник тифлисского цеха поэтов» (под названием «Акмэ». — Ан. З.), — вспоминает Эренбург. — Эта книжка случайно у меня сохранилась. Среди авторов много поэтесс с поэтичными фамилиями: Нина Грацианская, Бел-Конь-Любомирская, Магдалина Де-Капрелевич. Поэты «тифлисского цеха» писали сонеты о Свароге, Эросе, Суламите, Санаваллате, Монфоре и о других, столь же близких персонажах»³.

Завершая свой рассказ о днях, проведенных в Тифлисе, Эренбург пишет: «...осенью 1920 года... грузинские друзья приютили, пригрели нас. ...Яшвили и Табидзе проводили нас по Военно-Грузинской дороге до первого привала»⁴, однако ни вечер, организованный в честь их приезда, ни интересные статьи о современных русских поэтах, опубликованные Эренбургом в тифлисской печати, не нашли отражение в его книге «Люди, годы, жизнь».

Этот «единственный» литературный вечер должен был состояться 26 сентября в зале кон-

³ Там же, с. 511–513. Об этой книжке подробнее см.: Ан. Закарян. Деятельность тифлисского «Цеха поэтов». — «Историко-филологический журнал», 2011, № 2, с. 113–130; он же. Тифлисский «Цех поэтов» Сергея Городецкого и сборник «Акмэ». Ереван, 2011, с. 20–98.

⁴ И. Эренбург. Указ. раб., с. 516–517.

серватории. Со вступительным словом «Современная русская поэзия» вечер должен был открыть обладающий большой эрудицией и ораторским даром известный грузинский литературный деятель Г. Робакидзе. «Искусство и новая эра» — такой была тема доклада И. Эренбурга, который должен был также прочесть стихи из книг «Огонь», «Новые зори», Мандельштам — стихи из своей книги «Камень». Затем со стихами последних должен был выступить русский актер Н. Н. Ходотов⁵, долгое время нашедший убежище в Тифлисе и который, по словам Эренбурга, «собирался домой, в Петроград»⁶.

К сожалению, нам не удалось найти откликов на этот литературный вечер⁷. В результате поис-

⁵ «Приезд поэтов О. Мандельштама и И. Эренбурга. В Тифлис из Крыма приехали поэты О. Мандельштам и И. Эренбург. В воскресенье в консерватории их единственный вечер. Програма: 1) Гр. Робакидзе — Слово о современной русской поэзии, 2) И. Эренбург — доклад «Искусство и новая эра» и стихи из книг «Огонь» и «Новые зори», 3) О. Мандельштам — стихи из книги «Камень» и новые стихи, 4) Н. Н. Ходотов — стихи О. Мандельштама и И. Эренбурга. Вечер представляет большой литературный интерес» [«Слово» (Тифлис), 1920, 24 сентября]. Кстати, в объявлении газеты «Слово» от 26 сентября заглавие книги И. Эренбурга «Новые зори» напечатано — «Две Зори».

⁶ См.: И. Эренбург. Указ. раб., с. 512.

⁷ Обычно информация о состоявшихся мероприятиях публиковалась в последующем номере газеты «Слово». А следующий номер этой газеты вышел в свет 28 сентября. К сожалению, в хранящейся в Национальной библиотеке Армении единственной подшивке газеты «Слово» 2-я и 3-я страницы этого но-

ков были обнаружены выступления И. Эренбурга в печати, которые, несомненно, представляют историко-литературный интерес. Это очерки о В. Брюсове, К. Бальмонте, А. Блоке, Вл. Маяковском, опубликованные в тифлисской газете «Слово». 26 сентября газета сообщала, что начинает публикацию статей, посвященных портретам русских поэтов, которые «написал ныне гостящий у нас поэт И. Эренбург». Но больше такие портреты не публиковались, так как Эренбург выехал из Тифлиса⁸.

Известно, что эти очерки в ряде других статей о русских писателях (об Анне Ахматовой, Юргисе Балтрушайтисе, Андрее Белом, Максимилиане Волошине, Сергее Есенине, Вячеславе Иванове, Осипе Мандельштаме, Борисе Пастернаке, Федоре Сологубе, Марине Цветаевой) с дополнениями, сокращениями и в переработанном виде нашли место в книге И. Эренбурга «Портреты русских поэтов», изданной в Берлине в 1922 г. Затем она под названием «Портреты современных поэтов» вышла в 1923 г. в московском издательстве «Первина». Книга долгое вре-

мера, где и должна была быть помещена соответствующая информация об этом вечере — типографский брак — листы остались пустыми.

⁸ О деятельности Эренбурга в Тифлисе см.: Ан. Закарян. Илья Эренбург в Тифлисе (1920 г.). — VII республиканская сессия молодых научных сотрудников и аспирантов. Тезисы докладов. Ереван: Институт литературы им. М. Абегамяна АН АрмССР, 1984, с. 15—16 (на арм. яз.); он же. Русские писатели в Закавказье и армянская литературная жизнь (1914—1920). Ереван, 1984, с. 205—214 (на арм. яз.); он же. Статьи Эренбурга о русских поэтах. — «Литературная Армения», 1989, № 8, с. 99—101.

мя не переиздавалась и лишь в 1999 г. была издана в Санкт-Петербурге журналом «Нева» тиражом 500 экземпляров⁹.

Здесь мы не будем проводить текстологический анализ очерков о рассматриваемых поэтах, написанных в 1920 г. в Тифлисе и затем переизданных в 1922, 1923, 1999 годах, а лишь проведем некоторые параллели с оценками и характеристиками, данными Эренбургом В. Брюсову, К. Бальмонту, А. Блоку и Вл. Маяковскому в книге «Люди, годы, жизнь».

⁹ См.: И. Эренбург. Портреты современных поэтов. СПб., журнал «Нева», 1999 г. // <http://magazines.russ.ru>.

2. ПОРТРЕТЫ РУССКИХ ПОЭТОВ

Из упомянутых выше очерков первые два содержат почти те же характеристики, которые мы находим в книге «Люди, годы, жизнь». Чувствуется, что Эренбург имел под рукой очерки, опубликованные в 1920-е годы. И тем не менее очерки, посвященные и Брюсову, и Бальмонту¹ (особенно последнему), написаны более остро и даже имеют сатирический акцент, значительно смягченный на страницах книги, написанной десятилетия спустя. Отточены формулировки, но оценки в основном остались те же. Поэтому мы не будем проводить параллели между ними.

«А. А. Блок» и «В. В. Маяковский» — эти портреты по внутреннему настрою противопоставлены первым двум, и нужно отметить, что мысли, высказанные здесь, очень отдаленно отразились в книге Эренбурга. В современной русской поэзии более всех Эренбург отдавал предпочтение Блоку. В его очерке, посвященном поэту, нет штрихов, связанных с воспоминаниями, поскольку Эренбург не встречался с Блоком. Переходя от «Прекрасной Дамы» к «Снежной маске», а затем к «Незнакомке» и другим произведениям, Эренбург тонко описывает чувства любви, страданий, тоски, ощущения беспредельной усталости, тревожные ожидания поэта. Эренбург считает нелепым утверждения о Блоке

¹ «Слово», 1920, 26 сентября; 17 октября.

как о «религиозном» поэте. Он певец и проповедник человеческой нежности, сострадания, любви и «религиозен» лишь постольку, поскольку для него «богом является любовь»².

Проводимые в портрете Блока параллели связаны с именами классиков русской поэзии, в первую очередь с Пушкиным, на примере поэтической стихии которого выявляется непреходящее значение ясного и простого стихосложения Блока. Скажите пожалуйста, пишет он, «... почему нас не перестанут волновать простые почти убогие строки»: «Я помню чудное мгновение» или «Мои хладеющие руки тебя пытались удержать»? Когда читаешь стихи Блока, порой дивишься... Простым сочетанием простых слов ворожит он, истинный маг, которому не нужно ни арабских выкладок, ни пышной мантии, ни сонных трав... Его стихи читаем не при всех, не на эстраде, а вечером, прикрыв двери, как письма возлюбленной, имя его произносим сладким шепотом. Пушкин был первой любовью России, после него она многих любила. Но Блока она узнала в страшные и роковые дни ..., узнала и полюбила»³.

Блок для Эренбурга был своеобразной слабостью, одновременно и олицетворением счастья, о чем признается в начале очерка, сравнивая свои представления с «видением наивной девочки».

Совершенно иначе он относится к Вл. Маяковскому. Портрет поэта дан в футуристическом колорите, с тонкой и своеобразной оценкой творчества, обрисовкой его рельефного облика.

² «Слово», 1920, 24 октября.

³ Там же.

Если в жизни Эренбург не встречал Блока, то Маяковского видел на сцене, в кафе футуристов, т. е. там, где поэт был в своей стихии. Меткими характеристиками, крылатыми фразами Эренбург начинает свой рассказ о Маяковском, раскрывая то одну, то другую сторону его монументального образа. Он воссоздает атмосферу московского кафе футуристов, на стенах которого были вывешены рисунки многоногих, многоголовых чудищ. На сцене представляется высокорослый человек, «одетый под апаше» с оригинальным оранжевым шарфом на шее, с глазами, выкрашенными углем. На один миг можно было подумать, что это актер, призванный занять аудиторию танцем танго, но нет — это поэт Маяковский, и он должен прочесть свою последнюю оду, посвященную Коммуне.

По восприятию Эренбурга, Маяковский «...актер в душе, всю жизнь он будто на подмостках... Он понял эту публику... он знает, что многим пощечины приятнее поцелуев»⁴. Как актер, Маяковский не может остаться незамеченным, и поэтому он надевает желтую кофту, красит глаза: «Засунув пальцы в жилетные карманы, презрительно поглядывая, он стоит на эстраде»⁵, завоевывая и властвуя над аудиторией. Точны и метки определения голоса поэта, ораторского призвания, могучего слова, силы и твердости, энергии творчества Маяковского.

Особенность портретов Эренбурга заключается в том, что в них человеческий образ поэта и своеобразие его творчества сливаются воедино, раскрывая одно, он дополняет другим. В той же

⁴ «Слово», 1920, 31 октября.

⁵ Там же.

манере он переходит к характеристике окружающей среды, атмосферы, делая на этом фоне более выпуклым общественное звучание его творчества. Вышесказанное более ярко выражается в очерке, посвященном Маяковскому. Подчеркивая слитность силы и здоровья поэта, которая в атмосфере бессмысленных манифестов и нелепых стихов прорывалась бодрящей энергией, Эренбург остроумно замечает: «Здоровье в поэтическом обществе нечто предосудительное, и Маяковский его прячет, пользуя для сего и лорнетку Бурлюка и подлинное безумие Хлебникова. Наивные девушки верят и почитают Маяковского поэтом, изломанным, больным, страдающим. Но поглядывайте, как он играет на бильярде, послушайте, как он громко орет на чересчур осмелевшего спекулянта, прочтите «Облако в штанах», это прославление плотской любви или «Мистерию» — гимн взалкавшей утробе, — и вы удивитесь, как мог вырасти такой крупный и прямой дуб...»⁶.

Вместе с жизнеутверждающей силой особенностью поэм Маяковского Эренбург считает их «до крайности рассудочность и логичность». Эренбург считает, что поэмы Маяковского — «математические формулы». В них нет предсказаний о конце мира или безвозвратном затмении солнца, в них все ясно. Но, добавляет автор, «Маяковский не любит своей ясности, боится ее и загромождает точный, плавный ход своих стихов камнями, образующими заводи и бурные водовороты...»⁷.

⁶ Там же.

⁷ Там же.

Обращаясь к системе стихосложения Маяковского, Эренбург находит, что приемами декламации, даже внешним видом — чуть ли не каждое слово с новой строки, поэту не удастся скрыть одинаковую и однозвучную ритмику. Как он ни старается «рассеять ухо остроумными звукоподражаниями, акробатическими составными рифмами ... и прочими фокусами, но все же слышатся одни — пусть перворазрядные барабаны»⁸. Интересно, что как в этой системе стихосложения, так и в рациональной структуре поэм Эренбург видит общность между Маяковским и Брюсовым, считая Маяковского «улучшенным изданием Брюсова».

В противоположность метрическому однообразию подчеркивается яркость зрительного восприятия Маяковского, которая в совокупности с могучей энергией его творчества, динамикой движений освежает «эстетически-стерилизованную атмосферу». Со всей определенностью Эренбург защищает естественную, жизнеустойчивую поэзию, считая футуризм уродливой маской на его «спокойном лице». Защищает в противовес символизму и футуризму, и не случайно, что анализируемый портрет завершается противопоставлением «здоровой, громкогласой, сильной, грубой» поэзии Маяковского поэзии «испитого» И. Северянина, который признает «только африканских жирафов и исландских дев». Эренбург здесь указывает на антисоциальный характер творчества И. Северянина и, наоборот, высоко ставит общественно-социальное звучание поэзии Маяковского.

⁸ Там же.

Сопоставляя эти четыре портрета, опубликованные в дни пребывания в Тифлисе, нетрудно заметить, что молодому Эренбургу был чужд узкогрупповой подход к поэтическим течениям. Критерием его оценок является талант, общественная значимость творчества, мастерство писателя, позволившие ему среди господствующих в то время поэтических направлений выделить сочинения А. Блока и Вл. Маяковского.

Об А. Блоке в закавказской, и, в частности, в армянской печати и литературной критике писалось много. Особенно широкий отклик получила поэма «Двенадцать»⁹. Благодаря переводам, помещенным в «Поэзии Армении» В. Брюсова, А. Блок стал признанным авторитетом в армянских литературных кругах. После известного посещения трех футуристов (Д. Бурлюка, Вл. Маяковского, В. Каменского) в марте 1914 года в Закавказье¹⁰ время от времени среди тифлисской интеллигенции звучало имя Маяковского, а 20 июля 1918 г. был организован вечер его поэзии (докладчики Ю. Деген и Б. Корнеев)¹¹. Однако отметим, что в 1917–1920 гг. из русских футуристов в Закавказье самую большую популярность имели В. Каменский и И. Северянин¹².

⁹ В частности, см.: С. Городецкий. Двенадцать. — «Кавказское слово» (Тифлис), 1918, 10 августа; Сурхатян. «Двенадцать» Ал. Блока и русское стихийное движение. — «Мшак» (Тифлис), 1919, 5–6 марта (на арм. яз.).

¹⁰ Об этом подробнее см.: Ан. Закарян. Русские писатели в Закавказье и армянская литературная жизнь (1914–1920), с. 10–16.

¹¹ «Кавказское слово», 1918, 20 июля.

¹² См. нашу книгу «Русские писатели в Закавказье и армянская литературная жизнь (1914–1920)».

Насколько удалось выяснить, портрет Маяковского, написанный Эренбургом, был первым развернутым и обстоятельным словом о поэте в закавказской действительности. Это слово было новым веянием, дошедшим из Советской России, и оно оставило заметный след в кругах литературной молодежи. Уже с 1921—1922 гг. проявляется вполне определенный интерес к поэзии Маяковского как грузинских поэтов П. Яшвили, Т. Табидзе и других, так и известного армянского поэта Е. Чаренца.

* * *

В «Приложение» включены очерки И. Эренбурга о В. Брюсове, К. Бальмонте, А. Блоке и Вл. Маяковском, напечатанные в 1920 г. в сентябрьских - октябрьских номерах газеты «Слово».

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ПРИЛОЖЕНИЕ

<I.>. В. Я. БРЮСОВ*

Сухаревка. Расползся, распух, версты на три охватил город базар. Чем только не торгуют: серьгами вырванными из ушей провинившихся барынь, ложечками для Св. Даров («возьмите — к солонке пригодится!»), французскими новеллами и хлебом; золота дороже ржаной хлеб. Извозчик нараспев, будто дьячек, газету читает: «Манифест коммунистического интернационала». А рядом пробираются сквозь толпу слепцы и гнусавят: «Восплакался Адамий — раю, мой раю!» Вот и дом Брюсова. На стенах картины — не какая-нибудь — с выставок. А на длинных полках книги, очень много книг, умных, пристойных, торжественных. Хозяин сухой и деловитый, о чем не заговорит сейчас и библиографию приведет. «Совсем европеец» — скажет наивный провинциал. Нет, Брюсов русский, и весь он точно вышел с этой Сухаревки, где Чухлома объявила себя мировой столицей, а 15-ый век жаждет стать 30-м. Улицы Рима или Парижа, русла, по которым плавно текла река тысячелетий. И европеец достаточно современен, чтобы любить прошлое, а электричество для него настолько привычно, что он мечтает о лучине. Зато у нас после Распутина — интернационал, и рядом с досчатым флигелем — не-

* Этим очерком мы начинаем серию портретов современных русских поэтов, написанных гостящим сейчас у нас поэтом И. Эренбургом. *Рег.*

боскреб. Россия не может быть Европой, от Азии она хочет перейти к Америке.

Брюсов похож на просвещенного купца, на варвара, насаждающего культуру, который за все берется: вместо цинготных сел Чикаго построю, болота Пинские осушу, уральские горы разрою, из Пинеги фешенебельный курорт сделаю, а на вершукке Казбека построю отель «Эксельзиор». В нем что-то не то от Петра Великого, не то от трудолюбивого комиссара. Он пишет стихи — классические и вольные, парнасские и гражданские, декаденские и нравоучительные, сонеты, терцины, баллады, триолеты, секстины, лэ и прочие, в стиле Некрасова или Маллармэ, Верхарна или Игоря Северянина. Пишет еще драмы, рассказы, повести, романы. Переводит с языков древних и новых. Выступает в роли философа, филолога, художественного критика, военного корреспондента. Его именем подписан не один десяток книг, а поместительные ящики его стола хранят залежи еще ненапечатанных рукописей. Он неутомим, и не о таких ли людях думал Блок, называя Русь «новой Америкой»?

Есть в творчестве поэта две стороны: умение подслушать затаенный голос Музы, и знание языка, на котором поведать миру подслушанное откровение. Первое зовем мы вдохновением, второе — мастерством. Расслышать что-либо кроме будничной речи рассудка, Брюсов не может (не даром он музыки не любит), зато мы, знавшие раньше вдохновенных поэтов беспомощных, как дети, в нем познали великолепного мастера чуждого вдохновения.

Брюсов сказал мне, что он работает над стихами каждый день правильно и регулярно. Он

гордится этим, как победой над темной стихией души. Изобретатель машины действующей при всякой температуре и во всякое время. Еще сказал он мне: «чтобы писать, надо отказаться от жизни». Великая гордыня в Брюсове: пчела отрекшись от вешнего луга, хочет все-же делать мед. Я не ропщу, если он горек, я преклоняюсь перед поэтом, дивясь тому, что соты его все же не пусты.

Нет ничего легче, чем критиковать книги Брюсова, обличая их неискренность и выдуманность. Действительно, стихи о страсти оставляют такое же впечатление, как рассказ об Асаргодоне, а Швеция похожа на Сицилию. Но ведь Брюсову все равно о чем писать — для него поэзия — спорт, преодоление опасных барьеров на скачках.

Помню кафе в Москве, переполненное спекулянтами, матросами и футуристическими поэтами. Брюсов должен импровизировать стихи на темы, предлагаемые вышеуказанными знатоками. Он не смущается ни звоном ложечек, ни тупым смехом публики, ни невежеством поданных записок. Строгий и величественный он слагает терцины. Голос становится высоким и пронзительным. Голова откинута назад. Он похож в эту минуту на укротителя, поднимающего свой бич на строптивые — будто львы — слова. Стихи о Клеопатре или о кофе со сливками — не все ли равно? Прекрасные терцины, а барышня в Кнотопе пусть верит и веря переживает трогательно все эти объятия и распятия, Астарт и Клеопатр.

Брюсов очень часто бывает безвкусным. Как то неловко читать его думы об Италии или военные стихи. Но ведь вкус это нечто старческое,

налет столетий. В Италии каждый бродяга усмехнется и отметет все безвкусное, а у нас хороший вкус это заграничное: грассирование, журнал «Аполлон» и душевное малокровие. А Брюсов из тех людей, которые только начинают править миром.

Может быть какая-нибудь стихийная катастрофа поглотит современную культуру. Может быть новый пророк изменит вращение земли. Но ныне перед нами путь человечества, железный путь. Казнят волнами света, и в храмах вместо свечей электрические лампочки. Россия жаждет опередить Европу на десять веков. С трудом Брюсов во Франции выискал захудалого Рене Гиля (а Ленин какого-то Лорио), который в противовес песням Верлена изобрел «научную поэзию». О, конечно, соловей прекрасно поет, но будущее, кажется, принадлежит ужасному граммофону. В задании Брюсова есть мощь и дерзость: он хочет создать поэтическую поэзию. Были девственные леса и улыбчивые дикари, но приехал беспощадный колонизатор с томиком стихосложения. Птицы больше не поют, но быть может наши дети — с их новым слухом — будут наслаждаться грохотом машин и размеренными гудками.

«Слово», 1920, 26 сентября.

И. К. Д. БАЛЬМОНТ

Помню ноябрьское тусклое утро и длинные серые набережные Сены. Реял мелкий дождик и тоскливо отсвечивали сизые стены похожих друг на друга домов. Прохожие хмурые, окунув лица в воротники, ежась бежали скорее на работу. Но у витрины какой-то лавочки они останавливались и долго стояли недвижимые, будто прикованные каким то чудесным видением. За мутным слезящимся стеклом, в маленькой клетке сидел попугай. Стеклянными глазами он глядел вдаль, время от времени величаво хлопал тяжелыми крыльями. Казалось нелепым его яркое оперение, изумрудный хвост, лазурный хохолок, малиновые крылья. Стояли у волшебного окна под дождем, на ветру, и потом каждый уносил с собой в контору или в парламент, в магазин или в университет смутное неизъяснимое волнение. Быть может, напоминал он угрюмым узникам осеннего города о зеленых рощах Явы, о кровавом солнце, падающим в пески пустыни, о сапфирной эпитрахили тропической ночи.

Не таким ли попугаем является Бальмонт в тусклой и унылой современности? Как истинный поэт, он нелеп и бесцелен и трижды необходим в своей бесцельности. Я видел, как в чопорном квартале Парижа, в Пасси прохожие останавливались, завидев Бальмонта, и долго глядели ему вслед. Не знаю, за кого принимали его любопытные рантье, за русского «ргинсе», за испанского анархиста или за обманувшего бди-

тельность сторожей сумасшедшего. Но их лица долго хранили след недоумения и тревоги, долго они не могли вернуться к прерванной мирной беседе о погоде или о политике в Марокко. А несколько лет спустя в революционной Москве, на улицах, покрытых корою льда, среди голодных угрюмых людей, осторожно, гуськом, обходящих особенно скользкие места, я видел те же изумленные взоры и повернутые назад головы. Без страха и без злобы проходил Бальмонт мимо матросов, подпоясанных пулеметными лентами, и самые озорные почтительно сторонились. О, конечно, ни они, ни парижские лавочники никогда не читали «Горящих зданий», но смутно чувствовали, что истинный властелин прошел мимо них.

Есть в Бальмонте королевское величие. На нем не пурпурная мантия, а простой пиджачек, но оранжевые волны волос пламенами венчают его надменно назад закинутую голову. Глубокий шрам таинственно метит его непомерно большой лоб. На красном медном лице зеленые глаза. Он не ступает, не ходит даже, его птичьи ноги как будто не хотят касаться земли. Его голос похож то на клекот, то на щебет, и русское ухо тревожат непривычные носовые «н» в любимых рифмах: «влюбленный», ... «утомленный», ... «опьяненный»...

Как всякий король, Бальмонт величественен, нелеп и трогателен. Он порождает в сердцах преклонение, возмущение и жалость. Заслышав его пронзительный голос, даже враги падают ниц перед тем, кто как древний маг знает все тайны слова. Но вот вчерашние враги бунтуют и свергают властелина. Бальмонта ненавидят за то, что преклонялись перед ним, за то, что

учиться у него нечему, а подражать королю нельзя, за то, что Бальмонтом можно только родиться. И еще жалеют его, как ребенка, когда в тяжелой мантии он должен быть королем, не смеет сойти с трона, чтоб вольным бродягой порезвиться у подножья. Бальмонт в «Песнях мучителя» — гражданский обличитель, в «Жар-Птице» — филолог, Бальмонт — мистик и философ, бедный, бедный король!...

Бальмонт объехал весь свет. Кажется, мировая поэзия не знала поэта, который столько времени провел на палубе парохода или в поезде. Но, переплыв все моря и пройдя все дороги, он ничего в мире не заметил кроме своей души. Вот эта книга — Бальмонт в Мексике, а эта — Бальмонт в Египте. Бунтующие, вы хотите корить его за это? Преклонитесь пред душой, которая так велика, что десятки лет ее исследует неутомимый путешественник, открывая все новые пустыни и новые оазисы.

Бальмонт знает около тридцати языков. Он изучил десятки говоров и наречий. Но заговорите с ним даже по-русски, невидящими глазами он посмотрит на вас, а душа не рассеянная, нет, просто отсутствующая ничего не ответит. Бальмонт понимает только один язык — бальмонтовский. В его перепевах Шелли искажитель былин, девушка с острова Маори и Уитман говорят теми же словами.

Часто возмущаются: сколько у Бальмонта плохих стихов. И показывают на полку с пухлыми томами. Какой — 20-ый? 30-ый? Есть поэты, тщательно шлифующие каждый алмаз своей короны. Но Бальмонт с королевской расточительностью кидает полной пригоршню ценные камни. Пусть среди них много стекляшек, но не

горят ли неугасаемым светом «Будем как солнце» или «Только любовь»? Кто осудит этот великолепный жест, прекрасное безрассудство, священное мотовство?

Сейчас труднее всего понять и принять Бальмонта. Мы слишком далеки от него, чтоб постичь его современность, и слишком близки, чтобы постичь его вечность. Мы хотим преодолеть Бальмонта и с радостью подмечаем неверный жест, сорвавшийся голос, тщетно мы пытаемся изоблачить в короле ряженного фигляра. Мы все хорошо помним, что писец из Царицына или просвещенная горничная декламирует «Хочу упиться роскошным телом», но мы забываем, что гении, как дети, всегда безвкусны, и что строки Бальмонта, проступая сквозь туман столетий, значатся в какой-нибудь хрестоматии тридцатого века.

Бальмонта не любили и не будут любить. Огню молятся, стгорая славят его, но он жжет, ускользает и, унесенный, гаснет. Можно любить Блока или Ахматову, но в Бальмонте нет интимности, он ярок и в яркости, в пестроте неуютен, как поздние настурции или георгины. Бабочками на огонь летят на него трепещущие души, быть может, принимая свечу за огненный тюльпан. Но ждет их не сладкий сок, не роза, — а смерть. Когда я в первый раз прочел его стихи, мальчиком еще, я заволновался и откинул книжку, будто она жгла пальцы, и пять лет спустя, впервые увидав его, я был смущен и встревожен. В тот вечер друг мой спросил меня: «что с тобой»? И я ответил: «не знаю... я видел Бальмонта».

Рассказывая детям о наших днях, о войне и о революции, о всех чудовищах, взыгравших на

свету, в те дни, когда была снята печать с кладенца бездны, мы скажем и о том, кому не было равного в «певучей силе», кто знал заговоры на смерть и на любовь, кто немилый, но властный правил нами, поджег былые здания и рыжим злым костром окровавил небо великих канунов.

«Слово», 1920, 17 октября.

III. А. А. БЛОК

Я никогда не видел Блока. Случайные рассказы о нем слились с образом смутным, но неотступным, созданным моей мечтой. Этот портрет — видение наивной девочки, которая над книгой думает: какие были у героя глаза, карие или голубые? Быть может, А. А. Блок совсем не похож на моего Блока. Но разве можно доказать, кто подлинный из двух? Я бы даже боялся увидеть того, кто живет в Петербурге, ибо роль девушки, познающей житейскую правду, скверная роль.

Я вижу Блока не одержимым отроком, отравленным прикосновением неуловимых рук, который на улице оглядывается назад, вздрагивает при скрипе двери, и долго глядит на конверт с незнакомым почерком, не в силах вскрыть таинственного письма. Я не различаю дней снежной Москвы, туманов вуали приподнятой уже не «прекрасной», но дамы Елагина острова, и жалящей тоски. Передо мной встает Блок, в его «ночные часы». Пустой дом, хозяин замкнулся, крепко запер двери, чтоб больше не слышать суетных шагов. Большие слепые окна тупо глядят на белую ночь, на молочную стеклянную реку. Блок один. Блок молчит.

«Слезы уронены, мечты похоронены».

На спокойном холодном лице большие глаза, в которых ни ожидания, ни тоски, но только последняя усталость. Город спит. Зачем он бодрствует? Зачем внимает ровному дыханию

полуночного мира? Не на страже он плакальщика над гробом? Человек в пустыне, который не в силах поднять веки (а у Блока должны быть очень тяжелые веки), и который устал считать сыплящиеся меж пальцами дни и года, мелкие остывшие песчинки.

По великому недоразумению Блока считали поэтом религиозным. За твердую землю, на которой можно дом уютный построить, принимали легкий покров юношеского сна, наброшенный на черную бездну небытия. Ужас, «ничто» Блок познал сполна, «ничто» даже без хвоста датской собаки. Но какие-то чудесные лучи исходят из его пустующих нежилых глаз. Руки обладают таинственной силой, прикасаясь, рая, убивая — ласкать. Стихи не итоги с нолями, не протокол вскрытия могилы, в которой нашли невоскресшего Бога, но песни сладостно грустные, с жестоким «нет», звучащим более примиряюще, чем тысячи «да». Откуда у него столько нежности, столько, презираемой в наши дни, благословенной жалости? Разве не страшно ему в пустом доме, когда вместо Бога даже не мистический, а просто душный желтый, питерский туман, вместо прекрасной Дамы визгливая цыганка, вместо России «скифы» Иванова-Разумника? Страх человеческий — невыносимый страх. Но апостол (тот, кого особенно любил Христос) сказал о «любви, изгоняющей страх», и еще сказал, «Бог — это любовь». Может быть и правы те, что считают Блока за поэта религиозного, Господа познавшего.

Хорошо, что Блок пишет плохие статьи и не умеет вести умные беседы. Великому поэту надлежит быть косноязычным. Аароны — это потом, это честные популяризаторы, строчащие

комментарии к «Незнакомке», в двенадцати толстых журналах. Блок не умеет писать рецензии, ибо его рука привыкла рассекать огнемечущий камень скрижалей.

Легко объяснить достоинства красочного образа Державина или блистающего афоризма Тютчева. Но расскажите, почему нас не перестанут волновать простые почти убогие строки: «Я помню чудное мгновенье» или «Мои хладящие руки тебя пытались удержать»? Когда читаешь стихи Блока, порой дивишься: это или очень хорошо, или это ничто. Простым сочетанием простых слов ворожит он, истинный маг, которому не нужно ни арабских выкладок, ни пышной мантии, ни сонных трав.

У нас есть прекрасные поэты, и гордиться можем мы многими именами. На пышный бал мы идем с Бальмонтом, на ученый диспут с Вячеславом Ивановым, на ведьмовский шабаш с Сологубом. С Блоком мы никуда не пойдём, мы его оставим у себя дома, маленьким образком повесим над изголовьем. Ибо мы им не гордимся, не ценим его, но любим. Его стихи читаем не при всех, не на эстраде, а вечером, прикрыв двери, как письма возлюбленной, имя его произносим сладким шепотом. Пушкин был первой любовью России, после него она многих любила. Но Блока она познала в страшные и роковые дни, больная тяжким недугом, в жару, в бреде, когда любить не могла, познала и полюбила.

«Слово», 1920, 24 октября.

<IV.>. В. В. МАЯКОВСКИЙ

В тесном «Кафэ футуристов» сделано все, чтобы ошеломить мирного спекулянта, приобретенного за изрядную мзду к «новому искусству». На стенах Бурлюк изобразил в достаточном количестве многоногих, безголовых пестрых существ, снабдив их соответствующими подписями, «мне нравится беременный мужчина» и тому подобными. На эстраде очень высокий человек, одетый под апаша: каскетка, вокруг шеи оранжевый шарф, глаза подведены углем. Не думайте, что это актер, развлекающий публику «танго». Нет, это поэт Маяковский, и сейчас он прочтет пред огорошенными посетителями свою последнюю оду Коммуне.

Первое, что бросается в глаза, это наглость, и не просто наглость, но воистину «великолепная». Он актер в душе, всю жизнь он будто на подмостках. Он не может остаться равнодушным к хлопкам райка и подобно Хлебникову в тишине разводит слова из старых корней. Он понял эту публику и сросся с ней. Он знает, что многим пощечины приятнее поцелуев. Маяковский не может оставаться незамеченным, ему необходимо, чтобы прохожие останавливались, завидев его. Для этого он согласен надеть желтую кофту, учинить публичный скандал и написать так, как писать ему самому не хочется. Засунув пальцы в жилетные карманы, презрительно поглядывая, он стоит на эстраде, он — властелин этих пустых и праздных зевак.

Голос у Маяковского необычайной силы, и, порой, странно его слушать — пророк, декламирующий стихи из «Сатирикона». Он умеет слова произносить так, что они падают, будто камни, пущенные из пращи. Его речь монументальна. Его сила в силе. Его образы — пусть порою дешевые и невзыскательные — как-то физически больше обычных. Иногда Маяковский старается еще усилить эти впечатления наивным приемом — арифметикой. Он очень любит говорить о тысячах и миллионах миллионов. Но наивности у Маяковского сколько угодно. Старательный сенегалец в Сорбонне. Он внимательно слушает беседу окружающих, и потом вставляет в стихи подслушанные имена, всех этих Галифэ, Бяликов, Тальони, Гофманов и прочих.

Вместе с силой — здоровье. Да, в кабачке с футуристическими чудовищами, за накрашенным лицом, среди нелепых манифестов и стихов об извращениях — избыток здоровья, радостные кувырканыя молодого резвого жеребца. Здоровье в поэтическом обществе нечто предосудительное, и Маяковский его прячет, пользуя для сего и лорнетку Бурлюка и подлинное безумие Хлебникова. Наивные девушки верят и почитают Маяковского поэтом изломанным, больным, страдающим. Но поглядите, как он играет на бильярде, послушайте, как он громко орет на чересчур осмелевшего спекулянта, прочтите «Облако в штанах», это прославление плотской любви, или «Мистерию» — гимн взалкавшей утробе, — и вы удивитесь, как мог вырасти такой крепкий и прямой дуб на петербургской тряской и гнилой земле.

Построение поэм Маяковского до крайности рассудочно и логично. Никогда «святая ошибка»

не озаряет его лица: не пророчество о конце мира, но исчисление часа солнечного затмения. Но Маяковский не любит своей ясности, боится ее и загромождает точный, плавный ход своих стихов камнями, образующими заводи и бурные водовороты. Весь его «футуризм» — это лишь уродливая маска на спокойном лице. Его поэмы — математические формулы. На скелете нет плоти, только желтая полосатая кофта болтается, выдавая позвонки хребта. Бунтарь? Безумец? Да, но еще улучшенное издание Брюсова...

В вагоне, прислушиваясь к грохоту колес, можно подобрать под него различные строки различных размеров, но ритм от этого не становится менее однообразным. Приемами, декламацией, даже внешним видом — чуть не на каждое слово с новой строки — напрасно пытается Маяковский прикрасить однозвучность своего ритма. Он пробует рассеять ухо остроумными звукоподражаниями, акробатическими составными рифмами (ну, чем не Брюсов?) и прочими фокусами, но все же слышатся одни — пусть перворазрядные — барабаны.

Зато яркость видений Маяковского разительна. Это не сияющие холсты венецианцев, но грандиозные барельефы с грубыми, высеченными из косого камня, телами варваров и героев. Первобытная изначальная мощь в его движениях. Поэтому так люблю видеть его в литературных салонах. Пусть очередная наглость тщательно обдумана, пусть непринужденная поза заранее приготовлена, но голос, но тяжелая челюсть и охотничий взгляд, но веское, грузное слово первого стиха, все это оживляет эстетически стерилизованную атмосферу.

Здоровый, громкоголосый, сильный, грубый, как он живителен после испитого Игоря Северянина, все еще жаждущего стать Уайльдом или Гумилевым, признающего только африканских жирафов и исландских дев. И потом: почему таблица умножения и взалкавшее чрево и достаточные ключи вдохновения?...

«Слово», 1920, 31 октября.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
С О Д Е Р Ж А Н И Е

1. ԻԼՅԱ ԷՐԵՆԲՈՒՐԳԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ	5
2. ՈՈՒՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻ ԴԻՍԱՆՎԱՐՆԵՐԸ	10
1. ИЛЬЯ ЭРЕНБУРГ В ТИФЛИСЕ	21
2. ПОРТРЕТЫ РУССКИХ ПОЭТОВ	26
ՀԱՎԵԼՎԱԾ	
ПРИЛОЖЕНИЕ	
<I>. В. Я. БРЮСОВ	35
II. К. Д. БАЛЬМОНТ	39
III. А. А. БЛОК	44
<IV>. В. В. МАЯКОВСКИЙ	47

ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՋԱՔԱՐՅԱՆ

ԻԼՅԱ ԷՐԵՆԲՈՒՐԳԻ
ԹԻՖԼԻՍՅԱՆ ՕՐԵՐԸ

АНУШАВАН ЗАКАРЯН

ТИФЛИССКИЕ ДНИ
ИЛЬИ ЭРЕНБУРГА

Կազմը՝ *Արմեն Բաղդասարյան*
Обложка *Армен Багдасарян*

Չափսը՝ 84 x 100 ¹/₃₂: Տպագրական 3,25 մամուլ:
Թուղթը՝ օֆսեթ № 1: Տպաքանակ՝ 300:

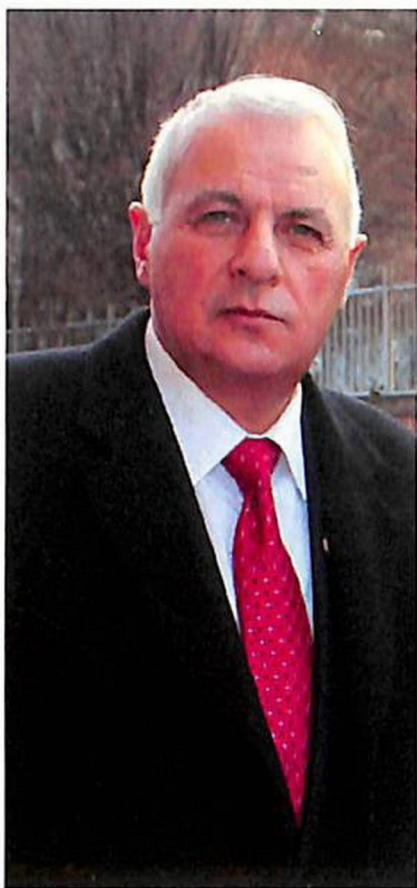
Формат 84 x 100 ¹/₃₂. Печ. л. 3,25.
Бумага офсетная № 1. Тираж 300.

260057

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0653777

ԱՆՈՒՇ

ՀՀ գիտ

յի «Պատմաբանասիրական հասոցեր»
գլխավոր խմբագրի տեղակալ, ՀՀ Ազգա-
յին ժողովի հրատարակչության վարիչ:
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր:
XX դարասկզբի հայ իրականության
հարցերի, հայ-ռուս պատմագրական
կապերի հետազոտող: 13 գրքի և 140 հոդ-
վածի հեղինակ (հայերեն և ռուսերեն
լեզուներով):

АНУШАВАН ЗАКАРЯН

Заместитель главного редактора «Истори-
ко-филологического журнала» На-
циональной академии наук РА, заведу-
ющий издательством Национального
Собрания РА.

Доктор филологических наук. Исследо-
ватель вопросов армянской действи-
тельности начала XX века, армяно-
русских историко-литературных свя-
зей. Автор 13 книг и 140 статей (на арм.
и рус. яз.).

